

sidor underströk vikten av arbetaren som politiskt subjekt – dock med olika bevekelsegrund. Ett exempel på hur den monarkiska pressen försökte vinna över arbetarna till sin egen sak var grundandet och spridandet av gratistidningen *Folkbladet*. I januari 1849 startades tidningen av den rojalistiske poeten och hästslaktaren Karl Johan Gustafsson Ekeblad, med delar av hovet och regeringen som finansörer. Den retorik som *Folkbladet* använde sig av ska enligt Björkman förstås som ett sätt att imitera det radikala *Söndagsbladets*. *Folkbladet* använde sig således av en terminologi som ekade radikala sentiment: "tjenären är blott en machin" och "den bleka hungern gnager på hans [arbetarens] maktlösa lemmar" (s. 193–194). På samma sätt som *Söndagsbladet* delade *Folkbladet* upp samhället i två positioner som bekräftade den antitetiska berättelsen om de som "sakna allt" och de som "hafva allt i öfverflöd" (s. 195). Björkman visar att detta är ett återkommande binärt konfliktmönster som präglade samtidsdebatten i pressen åren efter 1848. Detta fungerade även som ett retoriskt försök att etablera sig som arbetarnas förtrogna språkrör. Till skillnad från *Söndagsbladets* uppmaning till kamp för "förbättrandet af arbetsklassens ställning" (s. 269) var *Folkbladets* avsikt att mildra klassantipatierna och dämpa arbetarnas upproriska sinnelag. *Folkbladet* fick dock ett abrupt slut eftersom Edvard Sjöberg kom över och publicerade några komprometterande brev och kvitton från Ekeblad, som agerat som informant åt staden, till överståthållaren greve Jacob Essen Hamilton.

Avhandlingen är allt som allt mycket välskriven och tänkvärd, både vad gäller struktur och hur författaren argumenterar för sina slutsatser. Boken har potentialen att bli ett framtida referensverk för historien om den svenska arbetarklassens uppkomst som politiskt subjekt. Detta emedan boken i långa stycken även fungerar som en syntes av den tidigare forskningen. Trots att det empiriska materialet är snävt avgränsat både geografiskt och tidsmässigt skriver Björkman fram en bred berättelse om hur den tidiga svenska arbetarradikalismen konstituerades.

Stockholms universitet

OSCAR NYGREN

Merethe Roos, *Hartvig Nissen: Grundtvigianer, skandinav, skolemann* (Oslo: Cappelen Damm akademisk 2019). 282 s.

Den formliga utbildningsrevolution som svepte över Europa under 1800-talet har ofta beskrivits i nationella termer. Stor tonvikt har lagts vid den nationella styrningen av de skolväsenden som växte fram, och den roll som skolstadgor, nationella läroplaner och skolinspektörer spelat i denna utveck-

ling. Stor energi har också ägnats åt att studera vilka slags nationella medborgare som dessa skolor avsett att fostra, och hur dessa ideal förändrats över tid.

Inom utbildningshistorisk forskning har det dock under de senaste 20 åren blivit allt vanligare att forskare ägnat sig åt transnationella processer, vilka beskrivits i termer av *transfer*, *borrowing*, *circulation*, *exchange* och *entanglement*. Mot bakgrund av vår egen samtids processer av globalisering och internationalisering, har forskare i allt högre grad uppmärksammat den internationella eller transnationella karaktären hos 1800-talets skola och utbildning. Växelundervisningens och småbarnsskolornas spridning från England, den tyska folkskolans och *Kindergartens* internationella inflytande, och den svenska slöjdens och Ling-gymnastikens internationella rymte tillhör kanske de mest välbekanta exemplen på detta.

I sin bok om Hartvig Nissen (1815–1874) lämnar Merethe Roos, professor i historia vid Universitetet i Sørøst-Norge, ett läsvärt bidrag till detta forskningsfält, byggt på ett spännande och jämförelsevis omfattande källmaterial. Genom att placera Nissens yrkesbana i ett brett nordiskt sammanhang, argumenterar Roos för att Nissen i högre grad än vad tidigare forskning ansett, påverkades av skandinavismen och den inflytelsesrika N. F. S. Grundtvig (bland annat känd som upphovsman till folkhögskolan). Med utgångspunkt från Nissens insatser som skolman avser Roos att göra två huvudsakliga kunskapsbidrag. För det första vill Roos bidra till vår kunskap om de skandinaviska kontakterna och nätverken vid 1800-talets mitt, och den betydelse som dessa haft. Det andra bidraget rör en precisering eller konkretisering av skolans roll i nationsbyggandet – baserat på en analys av Nissens insats som skolman och pedagog.

Boken har en kronologisk disposition. Efter en tydlig och rapp inledning i bokens första del, följer del 2 som behandlar Nissen som student i filologi och debattör under 1840-talet, där den köpenhamnska kontexten för hans liv och verksamhet presenteras ingående. Därefter följer del 3 som behandlar Nissens 1850-tal, där han lämnar filologin och träder fram som en etablerad skolman, som författare av förarbeten till 1860 års folkskolelag, och genomför internationella resor. Under dessa träffar han bland annat Per Adam Siljeström – en mångsysslade fysiker, politiker och skolman som bland annat publicerade böcker om skolarkitektur – vid den internationella skolutställningen i London 1854. I en avslutande sista del, behandlas därefter jämförelsevis kortfattat hans arbete från och med 1860, då han bland annat arbetade som expeditionschef vid norska kyrkodepartementet.

Som historisk analys betraktat, har denna bok många styrkor. Tack vare ett omfattande källmaterial, och en god kunskap om tiden, kan Roos ge en mycket detaljerad inblick i utbildningspolitik vid 1800-talets mitt. Långt ifrån tunna beskrivningar av 1800-talets pedagogiska debatt, får de peda-

gogiska föreställningarna här kött och blod genom beskrivningar av författarskap, skrifter, tidskrifter, tidningar, föreläsningar, sällskap, föreningar, resor, kontakter, kommissioner, och tjänster. Som läsare får man alltså goda inblickar i hela det maskineri som frambringade den skandinavism och den skolpolitik som Nissen så aktivt och framgångsrikt tog del av. Roos framstår som brett beläst, framför allt rörande den nordiska kontexten.

Trots att valet av en biografi har tydliga styrkor – inte minst i att det knyter analysen till en berömd man av kött och blod – har den också sina begränsningar, vilket debatten om biografier (bland annat i *Historisk tidskrift*) visat. En fråga som väcks under läsningen är om analysen hade fördjupats och breddats om undersökningen hade designats som exempelvis en kollektivbiografi över skolmän, en analys av skandinavisters karriärer, eller en analys av utbildningspolitikens kultur, institutionalisering, rum eller geografi vid 1800-talets mitt? En annan fråga rör vad som går förlorat i en biografi? Som bland annat forskning inspirerad av *Science and Technology Studies* (STS) visat, så är det långt ifrån bara framgångsrika män som skapar vetenskap och politik, utan denna möjliggörs också av myriader av assistenter, sekreterare, medarbetare, hushållerskor och hustrur som därför också bör ingå i analysen. Dessa frågor skymmer dock inte det faktum att denna bok ger ett viktigt bidrag till vår samlade kunskap om 1800-talets utbildningshistoria.

Universitetet i Groningen

JOHANNES WESTBERG

Ingela Tägil, *Näktergalen: En biografi över Jenny Lind* (Stockholm: Natur & Kultur 2020). 378 s.

År 2020 var det 200 år sedan Jenny Lind föddes. Vi talar här om 1800-talets svenska superidol, en person vars *star quality* ställde till och med Franz Liszt i skuggan.

Musikvetaren Ingela Tägil, som år 2013 doktorerade på en avhandling om Jenny Linds röst, debuterar här som populärhistorisk författare med en omfattande biografi över vår mest kända operasångerska. Boken är egentligen två: en konventionell "från vaggan till graven-biografi" parad med diskussioner hämtade från Tägils eget fält, om Jenny Linds röst, den sångtradition inom vilken hon verkade, och om hur hon kan ha låtit och uppfattades av omvärlden. Enligt baksidestexten handlar boken utöver detta – hennes liv och röst – även om Jenny Lind som "mediaskapelse". Detta tema för dock en rätt undanskymd tillvaro, och bortsett från redogörelsen för Linds stora